ԳԻՔՈՐԸ

ՅՈՎ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ.

Hovh. T'umanean

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

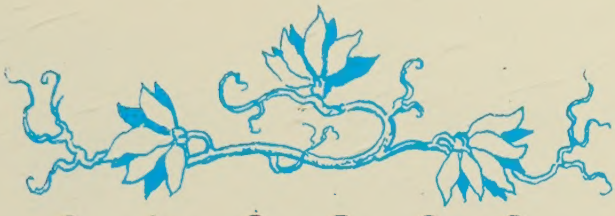

ԳԻՔՈՐԸ

Gik'orë

Հ. Տ. Պ.

ԹԻՖԼԻՍ
ՀԼԵՔՏՐԱՇԱՐԺ ՏՊԱՐԱՆ ՕՐ. Ն. ԱՂԱՆԵԱՆՑԻ. ՊՈՒԼՒՑ. 7.
1909

Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/whoareyou0000john_h0p6

1

Գիւղացի Համբօի տունը կռիւ էր ընկել։

Համբօն ուզում էր իր տասներկու տարեկան Գիքորին տանի քաղաք մի գործի տայ, որ մարդ դառնայ, աշխատանք անի։ Կինը չէր համաձայնում։

—Չեմ ուզում, իմ քօրփա երէխին էն անիրաւ աշխարքը մի գցիլ, չեմ ուզում, լալիս էր կինը։

Բայց Համբօն չլսեց։

Մի խաղաղ առաւօտ էր. մի տխուր առաւօտ։ Տանջցիք ու հարևանները եկան մինչև գիւղի ծէրը, Գիքորի թշերը պաչեցին ու ճամփա դրին։

Քոյրը, Զանին, լաց էր լինում, իսկ փոքրիկ Գալօն մօր գրկից ձայն էր տալի—«Գիքո՛ր, էտ ո՞ւր ես գնում, հէ՞ Գիքո՛ր»։

Գիքորը շուտ շուտ ետ էր նայում։ Տեսնում էր դեռ գիւղի ծէրին կանգնած են նրանք ու մայրը գոգնոցով սրբում է աչքերը։ Դարձեալ հօր կողքով վազում կամ առաջն էր ընկնում։ Մին էլ ետ նայեց. գիւղը ծածկւէ էր բլուրի ետև։

Այնուհետև Գիքորը ետ էր ընկնում։

—Արի՛ հա՛, Գիքոր ջան, արի՛ հա՛, հասանք հա՛,—որ-

դուն կանչելով գնում էր՝ Համբոն, շալակին մի խուրջին, մէջը մի քանի հաց ու պանիր ու մի երկու դաստակ թութուն։

Իրիկնապահին, երբ անց էին կենում սարերը, մի անգամ էլ երևաց գիւղը հեռու մշուշում։

—Այ, ապի, մեր տունն էն ա հա, ցոյց տուաւ Գիքորը՝ մատը մեկնելով դէպի գիւղը, թէև տունը իսկի չէր երևում, ու անցան։

Առաջին իրիկունը ղոնախ ընկան մի գիւղում։ Տանտէրը Համբոի հին ծանօթն էր։

Դեղին սամովարը թշշում էր տախտի ծէրին։ Մի ջահել աղջիկ շրրխկշրրխկացնելով բաժակները լւանում ու թէյ էր շինում։ Նա մի կարմիր սիրուն շոր ունէր հագին։ Գիքորն էնտեղ մտքումը դրեց, որ երբ քաղաքում փող աշխատի, իրենց Զաննի համար մի էնտեսակ շոր ղարկի։

Իրիկնահացից ետը տանտէրն ու Համբոն թինկը տրուած, չիբուխ քաշելով զրուց էին անում։ Խօսեցին Գիքորի մասին։ Տանտէրը գովեց Համբոին, որ չարչարւում էր որդուն մարդ շինի։ Յետոյ սկսեցին խօսել կռւի վրա, հացի թանգութեան վրա, բայց Գիքորը շատ էր յոգնած, քունը տարաւ։

Միւս օրը քաղաք մտան։ Գնացին ծերունի թաւլաչու մօտ։ Առաւօտը բազարն իջան։

—Բիձա, էդ երեխին ծառայ ես տալու, խանութի ներսից հարցրեց մի վաճառական։

—Հրամանք ես, ասաւ Համբոն ու Գիքորին էն կողմը հրեց։

—Բեր ինձ տուր, ես կը բռնեմ, առաջարկեց վաճառականը։

Նրան ասում էին բազազ Արտեմ։

2

Համբոն քաղաքում Գիքորին ծառայ տուաւ բազազ Արտեմի տանը։ Պայմանն էն էր, որ Գիքորը պէտք է տունը մաքրէր, ամանները լուանար, ոտանամանները սրբէր, դուքանը բաժին տանէր, ու էս տեսակ մանր ծառայութիւններ, մինչև մի տարի։

Մի տարուց ետը բազազը նրան պէտք է տանէր դուքան, շինէր դուքանի «աշկերտ», ու էսպէս Գիքորը պէտքէ բարձրանար։

—Հինգ տարի դեռ փող չեմ տալ, ասաւ բազազը պայմանը կապելիս։—Թէ դրուստը կուզես, դեռ դու պէտք է տաս, որ քու որդին բան է սովորելու։ Ախար իսկի բան չըգիտի...

—Որտեղից գիտենայ, խազէին Ջան, պատասխանեց Համբոն, որ գիտենար, էլ ուր կըբերէի, ես էլ բերել եմ, որ բան սովորի...

—Կըսովորի, ամեն բան կըսովորի։ Էնպէս սովորի որ... Ձեր կողմերից էն Նիկոլն ինչ է, որ իրեն համար դուքան ունի բաց արած, նա էլ ինձ մօտ է մարդ դա-

ռել։ Ամա վերջում մի ջուխտ չայի գդալ ու մի քանի բան գողացաւ...

—Չէ՛, խազէին ջան, սա գողանալ չի։ Որ էդպէս բան անի, կը գամ կըռնիցը կը բռնեմ էն Քուռը կը գցեմ։

—Հա՛, որ ձեռը հալալ է՝ մարդ կը դառնայ։

—Իմ դարդն էլ էն ա, աղա ջան, որ մարդ դառնայ. լեզու սովորի, գրիլ-կարդալ սովորի, նստիլ-վերկենալ սովորի, մարդ ճանաչի, որ աշխարքումն ինձ նման խեղճ ու զուրկ չը մնայ. . Ինքն էլ աչքաբաց երեխայ ա, մեր գեղական շկոլումն էլ գրաճանանչ ա էլել, գրի սևն ու սիպտակը ջոկում ա։ Ամա աղաչանքս էն ա, որ լաւ մը-

տիկ անէք, դարիբ երեխայ ա, քօրփա ա...

Բազազը Համբօին միամտացրեց ու դուրս գնաց բարձր ձէնով հրամայելով՝—«Չայ բերեք,՝ հաց բերեք սրանց համար...»

3

Հէր ու որդի նստած էին բազազ Արտեմի խոհանոցում։

—Դէ, հիմի դու գիտես, Գիքոր ջան, տեսնեմ՝ ինչ տեսակ տղայ ես դուրս գալի... Հէնց պէտք է անես, որ... ես ինչ գիտեմ...ով Տէր Աստած... մռնչաց Համբօն ու չիբուխը լցրեց։

Այն ինչ Գիքորը չորս կողմն էր դիտում։

—Ապի, սրանք բուխարի չունեն։

—Չէ, սրանցը փէչն ա, ա՛յ էն ա փէչը...

—Կալ էլ չունեն։

—Սրանք քաղաքացի են, գեղացի հօ չեն, որ կալ կասեն։

—Բա որտեղից են հաց ուտում։

—Փողով առնում են ուտում։ Հացն էլ են փողով առնում, եղն էլ, կաթն էլ, մածունն էլ, փէտն էլ, ջուրն էլ...

—Վա՜...

—Բա՜, սրան Թիֆլիզ կասեն։ Դու հալա զոչաղ կաց, դեռ շատ բան կիմանաս։

—Ապի, սրանք ժամ ունեն..

—Ունեն բա՜ս, սրանք էլ մեզ նման հայ քրիստոնեայ են։ Մըտիկ արա հա՜—ձեռնաքաշութիւն չանես։ Կարելի ա քեզ փորձելու համար փող վեր կը գցեն, մօտենաս ոչ։ Թէ վերցնես էլ, տար ասա—«խանում էս ինչ փող ա, էստեղ վեր ընկած էր, աղա՛, էս բանն էստեղ գտայ», թէ չէ...

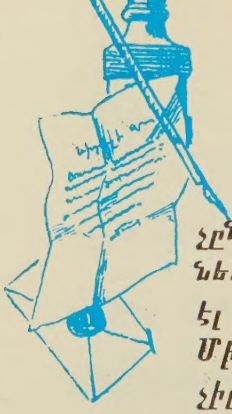

—Էստեղ էլ պրիստաւ կայ որ...

—Կայ բան... Վախտ ու անվախտ դէս դէն չընկնես, ձեռդ ընկած վողը քոռ ու փուչ չանես, հազար ու մի պակասութիւն ունենք։ Քեզ էլ լաւ պահի, գիշերները բաց չըլես, մրսես ոչ... Մի մին եկողի հետ գիր դարկի... մերթ մերթ չիբուխը բերանից հանելով որդուն խրատում էր Համբօն։ Այն ինչ Գիքորը ննջում էր։

—Հացի կտորտանքն ու քարթուն կը տան, կերակուրի թերմացքը կը տան, շատ անգամ էլ իրենք կուտեն, քեզ տալ չեն, բան չը կայ, ծառայի կարգն է դա... Օրեր են, կը մթնեն անց կը կենան...

Շարունակում էր հէրն իր խրատը, բայց Գիքորը հօրը թինկը տւած քնել էր արդէն։

Էն երկու օրը նա էնքան բան էր տեսել, էս ու էն կողմը նայել, որ յոգնել էր բոլորովին։

Մրքով լիքը խանութները, դէզերի նման դարսած զոյնզգոյն չթերը, տեսակ—տեսակ խաղալիքները, ուսումնարան գնացող կամ դարձող երեխաների խմբերը, իրար ետևից սլացող կառքերը, ուղտերի շարքերը, կանանչի բարձած աւանակները, թաբախները գլխներին կինտոները... էս ամենի գոռոցն ու զընգոցը, աղմուկն ու աղաղակը իրար խառնւած ղժւըժում էր նրա գլխում։ Եւ նա յոգնել էր ու հօրը թինկը տւած քնել։

—

Էս ժամանակ բազաղն ու իր կինը վիճում էին նեղսը։ Կինը տրտնջում էր, որ ծառան խամ էր, նոր սարից եկած, վայրենի, իսկ մարդն ուրախ էր, որ մի քանի տարով անվարձ ծառայ էր գտել։

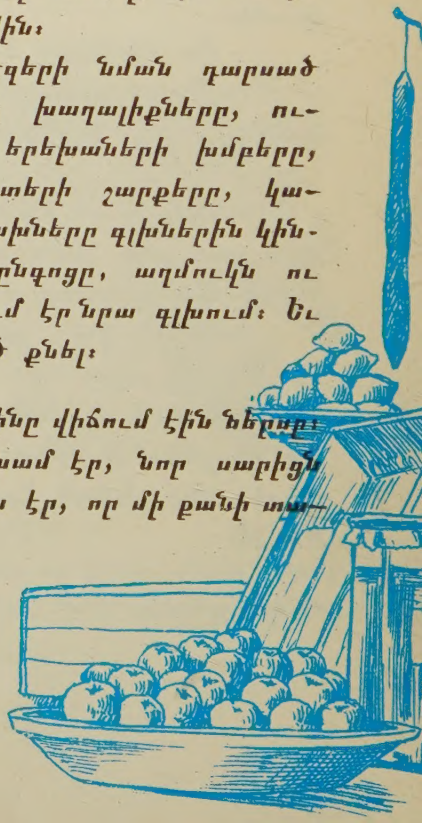

ՀՈՇՇԵՐ.

—Կը սովորի, հօ էդպէս չի մնալ, ասում էր նա կնոջը։

—Կը սովորի, որդի, սիրտդ շուռ մի բերի,—խնդրում էր բազազի պառաւ մայրը։

Բայց տիկին Նատօն չէր համոզւում։ Նա արտասուելով անիծում էր իր բախտը։

4

Գիքորը մենակ նստած էր բազազ Արտեմի խոհանոցում։ Նա արդէն ծառայութեան մէջ էր։

Խազէինի հին գլխարկը մինչև ականջները կոխած գլուխը, հին ոտնամանները ոտներին, մի մաւի բլուզ էլ հագին, էսպէս ոտից գլուխ փոխւած, նա նստած էր խոհանոցում ու միտք էր անում, թէ ընչի եկաւ իրենց գիւղից, որտեղ է ընկել, հիմի ինչ պէտք է անի...

Էս ժամանակ ներս մտաւ տիկին Նատօն։

Գիքորը տեղը նստած էր։

Տիկինը մի բան ասաւ։ Գիքորը լաւ չը լսեց, թէ չը հասկացաւ։

—Քեզ չեմ ասում, տօ արջի քոթոթ։

Գիքորը շփոթւեց, քրտնեց. մին ուզեց հարցնի թէ ինչ է ասում, մին էլ սիրտ չարաւ։ Աղջիկ պարոնը բարկացած դուրս գնաց։

—Ը՛հ, հողեմ ձեր գլուխը, որ վայրենի էք ու գալիս էք մարդի գլխի խաթա դառնում... Ես բան եմ ասում, սա տեղիցն էլ ժաժ չի գալի, ձէն էլ չի հանում...

—Վերջացաւ, անցաւ Գիքորի մաքովը։ Բայց ինչ

ուտ վերջացաւ... ինչ վատ վերջացաւ... Հիմի ես ինչ անեմ... հէրս էլ գնաց...

Եւ ամեն բան նա վերջացած էր համարում, երբ իրեն իրեն խօսելով ներս մտաւ սև շորերով բարի պառաւը, բազազի մէրը։

—Որ աղջիկ պարոնը ներս է գալի տեղիցդ ընչի չես կանգնում, որդի, խրատում էր նա Գիքորին, որ բան են հարցնում ձէն հանի... ոնց կըլի էդպէս...

Պառաւին դէդի էին ասում։

Դէդին սովորեցնում էր Գիքորին թէ ինչ պէտք է անի, ինչպէս սամօվարը գցի, ոտնամանները սրբի, չօտկը բռնի, ամանները լուանայ...

Բացի պառաւ դէդին ամենքը նեղացնում էին նրան։

Բազազի «դուքանի աշկերտներն» էլ շարունակ ծաղրում էին նրան, «քիքի» էին կանչում, քիթը քաշում, գլխին խփում, գլխարկը կոխում ականջները։

Բայց էս բոլորը տանելի բաներ էին։

Անտանելին էն էր, որ նա չէր կարողանում քաղցին դիմանայ։ Իրենց տանը, երբ սովում էր, գնում էր տաշտիցը հաց էր առնում, կճուճիցը պանիր էր հանում, ուտելով գնում խաղալու, կամ թէ չէ՝ փէշն էր դնում, գնում հանդը։ Երբ ուզում էր՝ մի ծառի տակի կամ աղբրի վրայ նստում էր ուտում։

Հիմի էստեղ ուրիշ տեսակ էր։ Ինչքան էլ սոված լինէր՝ պէտք է սպասէր մինչև ճաշի ժամանակը գար, էն էլ ամենքն ուտէին, ետոյ ինքը։ Էդ անիծած ժամանակն էլ էնքան ուշ էր գալի, որ խեղճի սիրտը քամ էր ընկնում, թրթռում։

Մին, երկու, տասը համբերելուց ետը նա սկսեց չորս կողմն աչք ածել խոհանոցում, թէ արդեօք մի բան չի գտնիլ ուտելու, որ սիրտը կանգնեցնի, մինչև ճաշի ժամանակը գայ։

Սկզբում ինչ գտնում էր—չոր հացի փշրանք, կրծած ոսկոր թէ ուրիշ բան, գցում էր բերանը։ Մի քիչ ետո մտածեց խոհանոցի պահարանները որոնել։ Ապա թէ սովորեց կերակուրի պղնձից կիսեմ մսի կտոր գուրս քաշել...

Բայց եթէ նկատէին...

Ինչ վատ բան գուրս կը գար...

Եթէ նկատէին...

Հապա ինչ անես...

Թողնես, փախչես..

Եւ Գիքորն սկսեց մտածել փախչելու մասին։

Բայց ոնց փախչես, որ կողմը փախչես. մենակ, ճամփա չըգիտես, մարդ չես ճանաչում... իսկ հէրը...

Էնքան չարչարուեց, խօսեց, խրատեց «օրեր են, որդի, կը մթնեն, անց կը կենան...»

Եւ ահա Գիքորի գլխում հնչում է հօր խանձուած ձէնը,—«Օրեր են, կը մթնեն, անց կը կենան... անց կը կենան...»

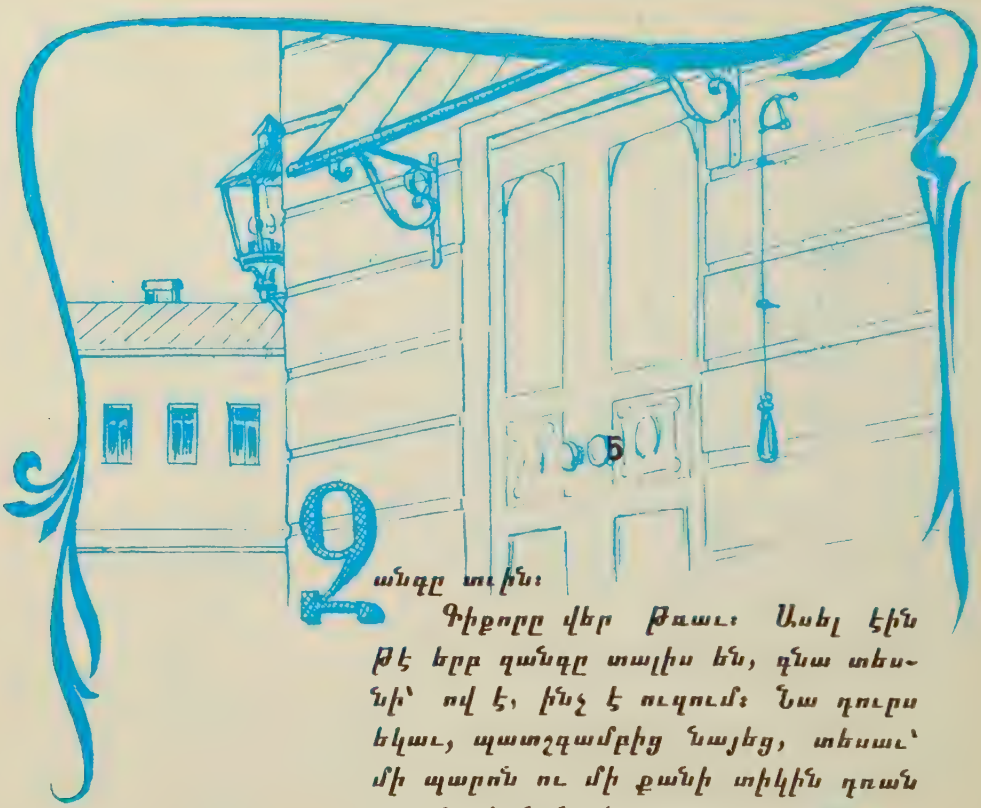

Զանգը տուին։

Գիքորը վեր թռաւ։ Ասել էին թէ երբ զանգը տալիս են, գնա տեսնի՝ ով է, ինչ է ուզում։ Նա դուրս եկաւ, պատշգամբից նայեց, տեսաւ՝ մի պարոն ու մի քանի տիկին դռան առաջը կանգնած։

—Էդ ո՞վ էք, հէյ, ձայն տուաւ վերևից։

Ներքևից վերև նայեցին։

Տիկինները ծիծաղեցին, իսկ պարոնը ակնոցներն ուղղելով հարցրեց։

—Աղջիկ պարոնը տա՞ննէ։

Ի՞նչ էք անում, հարցրեց Գիքորը։

Ներքև ծիծաղն աւելի սաստկացաւ։

—Քեզ հարցնում են՝ տա՞ննէ, թէ չէ, բարկացաւ պարոնը։

—Բան ունէք։

Էս աղմուկի վրա տիկինը դուրս եկաւ։

—Քրքրւես դու՝ գնա դուռը բաց պրա, շուտ, ճչաց ու սկսեց անիծել Գիքորին և իր ամուսնուն։ Բայց շուտով հիւրերն երևացին և նա ժպտալով դիմաւորեց։

—Ա՜ բարև, բարև,... էս ո՞ր խաչիցն էր, ինչպէս է որ մտաբերեցիք...

—Էս ո՞րտեղից էք գտել, ոտից գլուխը Գիքորին չափելով հարցրեց պարոնը, իսկ տիկինները շարունակ ծիծաղում էին։

—Ի՞նչ էք նախանձում, կուզէք ձեզ տանք, կատակի տւաւ տիկինն ու հիւրերը խնդալով ներս մտան։

Գիքորին շտապով մի տեղ ուղարկեց ու նրանց ետևից իսկոյն ներս մտաւ և տիկին Նատոն։

Իրար առողջութիւն հարցնելուց ետը հիւրերն սկսեցին պատմել իրենց ներս մտնելու պատմութիւնը, և դուրս եկաւ մի ահագին պատմութիւն։

—Օ՜ֆ, սիրտս մաշել է, գանգատւում էր տիկին Նատոն.—թէ իմանաք՝ ինչ եմ քաշում ես դրա ձեռիցը... Ասում եմ՝ դուրս անենք կորչի, բայց դէ Արտեմի բնաւորութիւնը գիտէք էլի, ասում է՝ մեղք է, գեղացի երեխայ է, թող կենայ, մի կտոր հաց է, ուտի, կը սովորի... Ախր էլ ճրը... սիրտս մաշեց...

—Օ՜հ, օհ, օհ, էդ ծառաների բանն էլ մի ասի,—

էս ու էն կողմից սկսեցին բողոքել տիկին հիւրերը։

Մի կէս ժամ խօսեցին դէսից դէնից, ծառաներից, քաղաքի նորութիւններից։ Հէնց էդ խօսակցութեան ժամանակ ներս մտաւ քրտնած Գիքորը։

—Աղջիկ պարոն, միրգը բերի։

—Հա, լաւ, գնա, հրամայեց տիկինը կարմրելով, իսկ հիւրերն սկսեցին ծիծաղել։

—Աղջիկ պարոն, խազէինն ասում էր՝ բալը թանգ ա, հարկաւոր չի...

Էս խօսքերի վրա հիւրերից ոմանք պորտկացին ու թաշկինակով բերաններին հուպ տուին, ոմանք էլ տանտիկնոջ խայտառակութիւնը ծածկելու համար վկայեցին, թէ իրաւ բալը շատ թանգ է, էս ժամանակին ով է բալն առնում։ Ապա սկսեցին յանդիմանել, թէ ինչ հարկաւոր է միրգը, հօ ուտելու համար չեն եկել, ինչ են նեղութիւն քաշում...

Տանտիկինը մինչև ականջակոթերը կարմրած աշխատում էր մի կերպ եղածն ուղղի։

—Ով գիտի ինչ է ասել, չի հասկացել էս յիմարը։

—Ով սուտ ասի՝ գետինը մրտնի, երդուեց Գիքորը, ու ամեն բան լրացաւ։

6

Իրերին ճամփու դնելուց ետը տիկին Նատոն բարկացած, բարձր բարձր խօսելով վեր էր քաղում մրգի սեղանը։ Նա հայհոյում էր Գիքորին, մէկ մէկ թուում էր թէ ինչեր է անում նա, անիծում էր իր բախտը, իր ամուսնուն։

—Քա՛, խամ է, որդի, կը սովորի, որդի... ինչի ես սիրտդ շուռ բերում... Ախ Աստո՛ծ, ինչի չես հոգիս առնում, հառաչում էր պառաւ դէդին։

—Երանի մի իմանամ՝ մարդու սրտի էս նեղացած ժամանակը դու ինչ ես խօսում... Խամ է, դէ գնացէք դուք շինեցէք, ես հօ ձեր գերին չեմ, ձէնն աւելի բարձրացնելով պատասխանեց պառաւին հարսը ու շարունակեց իր տրտունջն ու անէծքը մինչև ամուսինը տուն գար։

Ամուսնու ոտնաձայնը որ լսեց՝ սկսեց արտասուել, աւելի բարձր խօսել ու ամանները իրար գլխով տալ։

—Ասում եմ՝ դուրս արա կորչի. ես ծառայի բանն էլ կանեմ, թէ խնայում ես՝ փող տաս, կարգին ծառայ բռնես... Լաւ է մարդ ծառայի տեղ էլ քաշ գայ, քան թէ

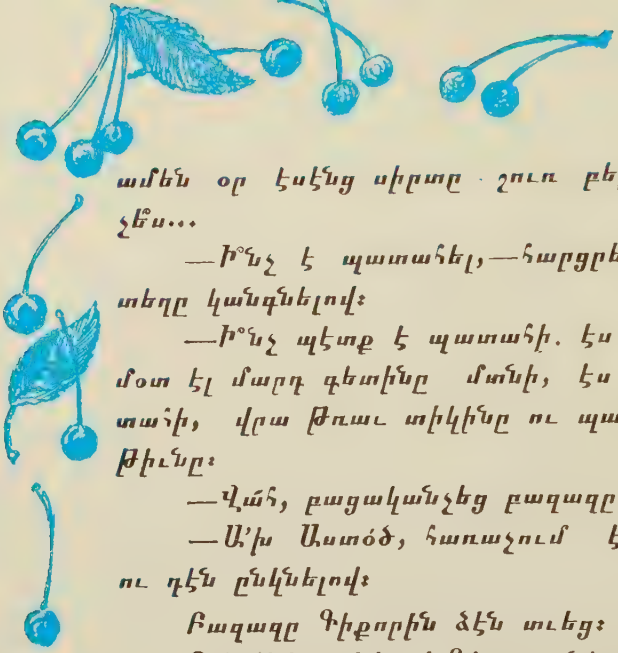

ամեն օր էսէնց սիրտը շուռ բերի... Իմ Թշնամին հօ չՁս...

—Ի՞նչ է պատահել,—հարցրեց բազազը՝ տան մէջտեղը կանգնելով։

—Ի՞նչ պէտք է պատահի. էս էր Մնացել որ խալխի մօտ էլ մարդ գետինը մտնի, էս էլ արիր. էլ ինչ պատահի, վրա թռաւ տիկինը ու պատմեց բալի պատմութիւնը։

—Վա՜հ, բացականչեց բազազը։

—Ա՛խ Աստծ, հառաչում էր բարի պառաւը՝ դէս ու դէն ընկնելով։

Բազազը Գիքորին ձէն տւեց։

Թմփթմփացնելով Գիքորը ներս ընկաւ։

—Մօտիկ արի, կանչեց բազազը։

Գիքորը վախեց Նրա գոյնից, մնաց տեղը կանգնած։

—Քեզ ասում եմ՝ մօտիկ արի...

Գիքորն էս անգամ շարժւեց, բայց դարձեալ մնաց տեղը կանգնած։

—Տօ, արՁի քոթոթ, ես քեզ ասում եմ՝ աղՁիկ պարոնին ասա, դու գալիս ես ղոնախներին ասում թէ բալը թանգ էր...

—Ես... ես... աղՁիկ պարոնին... ուզում էր արդարանայ Գիքորը, բայց խօսքը բերանում՝ ապտակը հասաւ, աչքերը կայծակին տւին, գլուխը դիպաւ կողքի պատին ու վէր ընկաւ։ Հէնց ընկած տեղն սկսեց բազազը ոտքել անդադար կրկնելով—«բալը թանգ էր հ՞ը... բալը թանգ էր, հ՞ը...»

Պառաւ դէդին դողդողալով մէջ ընկաւ, աշխատում էր ետ քաշի կատաղած որդուն, աղջիկ պարոնն էլ եկաւ, երեխաներն էլ սկսեցին ճչալ, բաղազը ետ կանգնեց հեալով ու կրկնելով—«բալը թանգ էր, հ՞ը», աչքերը միշտ չռած անկիւնում կըծկըւած Գիքորի վրա, որ դողալով ու ցաւագին մրմնջում էր.

—Վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ... վա՛յ, նանի ջան, վա՛յ...

7

Եոան տանը չի կարողանում ծառայի՝ խանութ տարան Գիքորին։ Էնտեղ ապրանք պէտք է տային մուշտարիների հետ տանելու, չիթ պէտք է ծալէր, խանութը սրբէր, իսկ պարապ ժամանակը մուշտարի կանչէր։

Եւ ահա Գիքորը հաց է տանում խանութը։ Կերակրամանը ձեռքին, մաշւած ու տժգոյն, մեծ մեծ ոտնամանները քաշ տալով անց է կենում կամուրջով։ Նայեց ներքև։ Քարւանսարաների բարձր պատերին զարկելով ծառս էր լինում Քուռը, ոլորւում, պտրտւում ու ճնշւելով խեղդւում, խուլ թշղում կամուրջի տակին։

Ափից մօտիկ պտրտում էր մի կանաչ նաւակ։ Երկու հոգի կային նրա մէջ. մինը ուռկան էր ձգում, միւսը նաւն էր կառավարում։

«Ա՛յ հիմի կը հանի», ասաւ Գիքորն ու կանգնած նայում էր ձկնորսներին։ Ուռկանը դատարկ դուրս եկաւ։

—Էս մինն իմ բախտիցը—ասաւ Գիքորն ուռկանը

ձգելիս։ Գիքորի բախտը դատարկ դուրս եկաւ։

—Էս մինն էլ մեր Զանի բախտիցը։

Էս էլ դատարկ դուրս եկաւ։

—Էս մինն էլ Գալօի բախտիցը։

Գալօն էլ էր անբախտ։

—Էս մինն էլ բաս...

Բայց էտ ժամանակ մօտիկ քարանսարի դռանը աղմուկ բարձրացաւ։ Մի պարսիկ կապիկ էր պար ածում երգելով.

Ա՛յ արի, արի, մէյմուն,
Ճիպոտըդ սարի, մէյմուն,
Գառաւի պէս կուզի կուզ,
Զահելի պէս պարի, մէյմուն։

Ժողովուրդը հաւաքւել էր գլխին ու վազում էին չորս կողմից։ Գիքորն էլ վազեց։ Աշխատեց կանգնած ժողովրդի արանքը մտնի, առաջ անցնի, չըկարողացաւ։ Վիզը ձգեց, պճեղների վրա կանգնեց ու ճգնում էր անպատճառ տեսնի թէ ինչ է կատարւում մէջ տեղը։

—Ինչ ես ներս խծկւում, տօ լածիրակ, գնա քու բանին, ասաւ մի կինտօ ու զարկեց գլխին։

Գիքորը յանկարծ սթափւեց ու վազեց դէպի խանութը։

8

Բիկունը Գիքորը կուչ էր եկել խոհանոցում։ Դեռ արտանուքը չէր ցամաքել նրա երեսին, դեռ այրում էին խազէինի ապտակների տեղերը, դեռ նոր էր լռել աղջիկ պարոնի ձէնը—շուշացնելով ներս մտաւ Վասօն, բազազի աշկերտը։ Գիքորին նկատելով՝ նա իսկոյն կանգ առաւ ու մասխարա դէմքին լրջութիւն տալով սպառնալի հարցրրեց.

—ԿլուբՈՒՄն ուշացար, տօ արջի քոթոթ, թէ գուբերնատի մօտ վռազ գործ ունէիր...

Գիքորը գլուխը չէր բարձրացնում։

—Ասա մի տեսնեմ է, տօ...

Գիքորը լուռ էր։

—Չէ՞ս իմանում, տօ. որտեղ էիր է, որ էսօր ինձ քաղցած սպանեցիր. որ մեռնէի՝ եռոյ...

Էսպէս խօսելով կամաց կամաց մօտեցաւ, մի քիչ կանգնեց ու յանկարծ զարկեց Գիքորի գլխին։ Գիքորը երկու ձեռքով գլուխը պաշտպանեց ու սեղմուեց պատին։ Վասօն պատրաստւում էր մի ուրիշ ձևի հարւած էլ հասցնելու, բայց դուրսը բարձրացաւ խազէինի ձայնը։ Գալիս էր։

—Աբա տես հիմի քեզ ի՞նչ է անում, սպառնաց Վասօն։

«Հիմի ինձ կը սպանեն», անցաւ Գիքորի մտքովը, ու խեղճի հոգին տապ արաւ։

Խազէինը արդէն բաւականին ծեծել էր խանութում, այժմ միայն հրամայեց հաց չըտան, որ իմանայ թէ ինչ բան է քաղցածութիւնը։

Վտանգն անցաւ։

Գիքորը հանգստացաւ, թէև լսում էր աղջիկ-պարոնի ձայնը, որ ճչում էր.—Ախը ընչի ես պահում, դուրս ա՜րա կորչի էլի, դուրս արա կորչի...

9

Գիքորը կծկուեց վերմակի մէջ, գլուխը կոխեց տակը, տապ արաւ։

«Լուսնեակ գիշեր, բոլորովին քուն չունեմ,
Ինձ տեսնողը կարծում է թէ տուն չունեմ, վա՛յ,
տուն չունե՛մ...»,

իր երգը երգելով Վասօն հաց էր ուտում։ Գիքորը վերմակի տակից երբեմն զգոյշ ծիկրակում, թաքուն նայում էր նրան, կրկին աչքերը ծածկում։ Նա էն օրը հաց չէր դրել բերանը. ծեծուել ու լաց էր եղել, այժմ էլ քաղցած պառկեց, ու քունը չէր տանում։

—Ո՞ր, ո՞նց ա, սոված քունդ չի՞ տանում հա՞, էդպէս...—նկատեց չարաճճի Վասօն ու մի կտոր հաց ու պանիր տուաւ Գիքորին։—Դէ, առ, տեղի տակին թաքուն կեր, խազէինը չիմանայ։

Գիքորը յափշատակեց հաց ու պանիրը, ղլուխը կոխեց տեղի տակը, թաքուն ուտում էր ու մտածում։ Մտածում էր իրենց տան վրա, էն օրերի վրա, երբ ազատ խաղում էր հանդերում ու լիասիրտ հաց ուտում, մտածում էր էն երեկոների վրա, երբ հէրն ու մէրը կուռում էին իրեն քաղաք բերելու համար... մէրը լաց էր լինում, չէր ուզում...

—Ա՜խ, նանի ջան, ինչ լաւ էր սիրտդ իմացել,— հառաչում էր Գիքորը տեղի տակին ու հաց ու պանիրն ուտում ականջը սրած, թէ խազէինը հօ չի գալի։

Իսկ առաւօտը կանգնած էր խանութի դռանը։

10

Խանութի դռանը կանգնած ձէն էր տալի Գիքորը, մուշտարի էր կանչում ու բարձր ձէնով գովում իրենց ապրանքը։

—Կանչի է՛ստ. ինչ ես մնջել, մնացել կանգնած։ Բերանումդ հօ ջուր չը կայ։

—Է՛ստի համեցէք, էստի համեցէք... կանչում էր Գիքորը։

Ներսը ծիծաղից թուլանում էին։

Նրան սովրեցրել էին, որ մուշտարի քաշի դէպի իրենց խանութը։ Եւ նա յաճախ բռնում էր էս կամ էն անցորդի վիզից, կոպիտ սւ յամառ սկսում էր քաշել դէպի խանութը, ու բաց չէր թողնում, մինչև որ մարդը

դուրս էր գալի համբերութիւնից։ Գալիս էր դարձեալ իր տեղը կանգնում ու կանչում։

Ամառուայ տօթ օրերին, խանութի դռանը երկար

կանգնելուց յոգնած, նա երբեմն նստած քնում էր խանութի առաջին դարսած չթերի վրա։

Էդ ժամանակ չարաճրճի ընկերները կամ հարևանները բռնօթի էին բռնում նրա քթի տակը։

Նա փռշտալով վեր էր թռչում։

Շոգից թմրած վաճառականները զարճանում էին։ Իսկ խազէինը կուշտ ծիծաղելուց յետոյ ձայն էր տալիս։

—Ինում ես, տո, արջի քոթոթ, կանչի է...

—Է՛ստի համեցէք, էստի համեցէք,—ձէն էր տալի Գրիքորը։

11

Մի օր էլ Գրիքորը երբ մուշտարի էր կանչում՝ դիմացից երկու գիւղացի դուրս եկան։ Նա վազեց, փաթաթուեց գիւղացիներին։

—Ա՛յ տղայ, իսկի ճանաչեցի ոչ, էս ինչ բան էր, զարմացած բացականչեց գիւղացիներից մինը ու դարձաւ ընկերին։

—Բաղօ, դու կըճանանչէիր...

—Ես աչքերիցը կը ճանանչէի, պարծեցաւ ընկերը։

Ճշմարիտ, որ Գրիքորը շատ էր փոխուել, շատ էր մաշուել։ Ինքն էլ էր փոխուել, շորերն էլ։ Դժար էր ճանաչելը։

—Ա՛յ տղայ, էս կարգին մարդ ա դառել... հալա սրա շորերին, սրա շնորհքին... հիանում էին գիւղացիները։

—Համբօի հողը մեր գլխին· տես, նա իր տղին ուրտեղ հասցրեց, մեր տղերքը էնտեղ խոզ են արածացնում...

Այն ինչ Գիքորը իրար ետևից հարցնում էր։

Իմ մէրը ինց ա... մեր երեխէքը ինց են... իմ հէրն ընչի՞ չեկաւ... մեր կովը ծնել ա թէ չէ... մեր գեղումն ով ա մեռել...

Ամենն էլ լաւ են, շատ բարով կանեն,—պատասխանեցին գիւղացիք։—Էն ա Սուքնանց Ղուկասը մեռաւ, մին էլ Պուճուրանց պառաւը, մնացածը լաւ են։

—Բա իմ հէրն ընչի՞ չի գալի։

—Քու հէրը լաւ ուզում ա, ամա ինց գայ։ Ինքը մենակ մի մարդ ա, սաղ տան ջափէն վրէն...

—Բա բան չեն դարգել...

—Ինչ ունեն որ ինչ դարգեն, դու ձեր տան բանը դիտես ոչ։ Էս տարի էլ հացը բարակ էր, խեղճ հէրդ գոռով ծէրը ծէրին ա հասցնում։ Նրանից ի՞նչ ես ուզում։ Թէ ունիս, դու դարգի. հրէն խարջ են ուզում—ձեռին գոռշ չունի։

—Հօ մեր տանիցը ոքմի չի՞ հիւանդացել։

—Չէ՛, էն ա ձեր Ծաղիկ կովը Միրզանց գոմի փլեկովը ներքև ընկաւ սատկեց։

—Ծաղիկը սատկեց...

Խեղճ մէրդ էնքան լաց էլաւ աչքերն ուռան։

Էս ասելով գիւղացիներից մինը մի նամակ հանեց տուաւ Գիքորին ու ասաւ.

—Հիմի ի՞նչ ես ասում. մենք էլ քեզ տեսնիլ չենք, գնալու ենք. թէ մօրդ կամ քւորդ համար բան ես դարգելու, տուր տանենք։

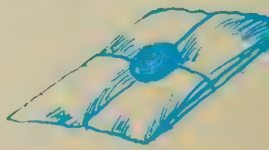

ВЛЯ
ВАКЯНЪ
MOSS tf.

—Ո՞րտեղից բան ղարգեմ, դեռ փող չեմ ստանում... ամա...

—Ամա ինչ...

—Ուզում եմ՝ ես էլ գամ ձեզ հետ։ Համ մեր գեղին, համ մերոնց կարոտել եմ, համ էլ...

—Վա՛յ, վա՛յ, մենք հէնց իմացանք մարդ ես դառել, խելոքացել ես... էդ տեսակ բան կասեն։ Էստեղ քեզ համար աղավարի ապրում ես—շորերդ թազա, ոտն ու ձեռքդ իստակ... Մենք ասում ենք մեր երեխանցն էլ տեղ անես բերենք, դու էտ ինչ ես ասում։ Էն որ ասել են «խոզի գլուխը դրին խալիչին, գլորուեց ետ ցեխն ընկաւ,» հալալ քեզ համար են ասել։

Էսպէս յանդիմանեցին գիւղացիները, խրատեցին, ճաս բարով ասին ու գնացին։

Նրանց գնալուց ետը Գիքորը իր անկիւնը քաշուեց ու բաց արաւ հօր նամակը։

«Իմ սիրելի որդի Գիքոր Ջան։
'Ի քաղաքն Թիֆլիզ։

«Մենք ողջ և առողջ ենք, միայն քու առողջութիւնն ենք ուզում, ամէն։ Քեզ շատ կարօտով բարով են անում Ապին, Նանը, Զանին, Մօսին, Միկիչը, Գալօն, ամէն։ Մեր սիրելի որդի Գիքոր. ահա իմացած լինես, որ տեղներս շատ նեղ ա և խարջը սստատիկ ուզում են և փող չենք ճարում, և Նանն ու Զանին տկլոր են և տեղներս շատ նեղ ա. Գիքոր Ջան, մի քանի մանէթ փող ղարգի և մի գիր ղարգի քու որպիսութիւնից։ Եւ իմա

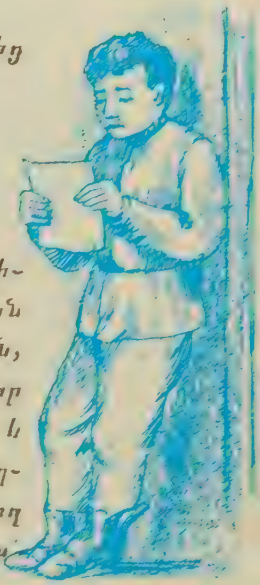

ցած ըլես, որ Ծաղիկը սատկեց, և Նանն ու Զանին տրկ-
լոր են։

Նամակը կարդաց ու տեղը կանգնած միտք էր ա-
նում Գիքորը. դարդ էր անում իրանց տան համար։ Սիր-
տը էրում էին նամակի տողերը։

—Նանն ու Զանին տկլոր են... Տեղներս նեղ ա...

—Կանչի է, տո, ինչ ես վերացել, ուշքդ հետները
գնա՞ց...—ձէն տուին ներսից։

—Է՛ստի համեցէք, էստի համեցէք, կանչում էր Գի-
քորը խանութի դռանը կանգնած։

12

Մեռը եկաւ։ Սառն աղմուկով ձիւնախառն բուքը
թռչում է քաղաքի վրրով։ Փողոցներում սուրում, սու-
լում, հոսան է անում։ Վզզալով մտնում է անկիւնները,
աղքատի ու տկլորի է ման գալի, պանդուխտ ու անտէր
երեխայ է որոնում։

Ահա գտաւ Գիքորին։

Մի բարակ բլուզ հագին խանութի դռանը կանգնած
ձէն էր տալի նա.

—Է՛ստի համեցէք, էստի համեցէք...

—Հրէսսս...—չարախինդ սուլելով ցուրտը, աներևոյթ
թրի նման, զարկեց անցաւ ոսկորները։ Գիքորը դո-
ղաց։

Առանց էն էլ նա շատ էր մաշված. էդքանն էլ հերիք էր նրան։ Ու անկողին ընկաւ։

13

Հիւանդ պառկած էր Գիքորը բազազ Արտեմի խոհանոցում։ Պառաւ դէդին օրը մի քանի անգամ ներս էր մտնում իրեն իրեն խօսելով։

—Ի՞նչ կուզես, որդի, Գիքո՛ր։

—Ջո՛ւր...

Դէդին ջուր էր տալի։ Հիւանդը դողդոջուն ձեռներով բռնում, ագահ խմում էր ու կրկին ուզում։

—Էս սիրտս հովացնում չի, դէդի... ես մեր աղբրի սառը ջրիցն եմ ուզում, դէդի... ես մեր տունն եմ գընում... ես իմ նանին եմ ուզում...

Բազազ Արտէմը ցաւի մէջ էր ընկել։ Նա դէս դէն ընկաւ, նրանց կողմերից մարդ գտաւ, ապսպրեց, որ Համբօն գայ, իսկ Գիքորին տարաւ քաղաքային հիւանդանոցը։

Էնտեղ շատ հիւանդներ կային շարքերով պառկած։ Տխուր տընքում էին ու օճորքին նայում անզօր հայեացքներով։

Գիքորին էլ պառկեցրին նրանց շարքում։

Էստեղ գտաւ նրան հայրը։

—Էտ ինչ ես էլել, Գիքոր Ջան, մղկտալով վրա ընկաւ Համբոն։

Գիքորը տաքութեան մէջ չիմացաւ հօր գալը։

—Գիքոր Ջան, բա եկել եմ է, Գիքոր Ջան... ես քու ապին եմ է...

Հիւանդը ոչինչ չը հասկացաւ։ Նա զառանցում էր ու զառանցանքների մէջ կանչում էր—«Միկիչ, Զանի, Ապի, Նանի...»

—Էստեղ եմ, Գիքոր Ջան, նանը զարկել ա, որ քեզ տանեմ մեր տունը... գալիս չեմ... Միկիչն ու Զանին հրէն կտերը կանգնած քեզ ճամփա են պահում։ Ինչ ես ասում. դէ խօսա է, Գիքոր Ջան...

—Էստի համեցէք, էստի համեցէք,— բացականչեց հիւանդը, զանազան անկապ, կցկտուր խօսքեր ասաւ ու ծիծաղում էր տաքութեան մէջ։

Ի երկու օրից եաը Համբօն գնում էր իրենց գիւղը։

Նա թաղել էր Գիքորին ու գնում էր։ Կռան տակին տանում էր շորերը, որ մէրը լաց լինի վրէն։ Շորերի գրպաններում մի բուռը փայլուն կոճակներ, նախշուն թղթեր, չթի կտորներ ու մի քանի քորոց գտան։ Ինչ էլ երևի, քրոջ—Զանի համար էր հաւաքել ու պահել։

Գնում էր Համբօն ու մտածում։ Շատ ժամանակ չէր անցել, որ էդ միևնոյն ճամփով քաղաք եկաւ էր Գիքորի հետ։ Ահա էստեղ էր, որ նա ասաւ.

—Ապի, ոտներս ցաւում են...

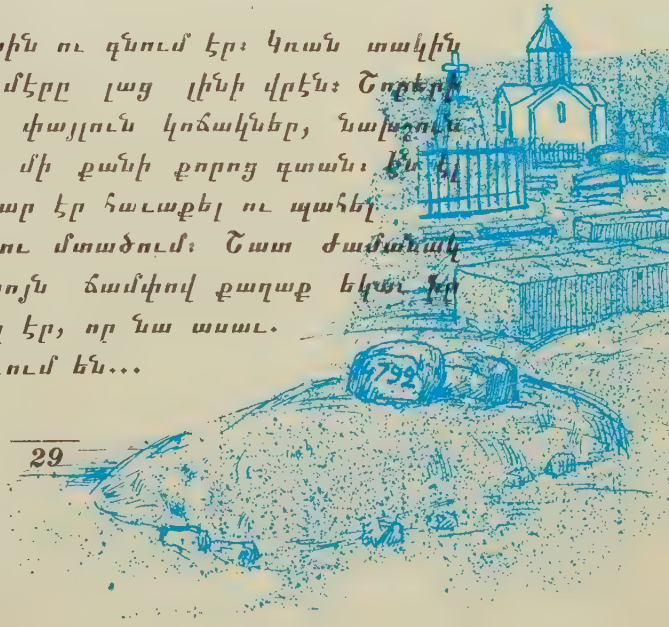

Եւ ահա էն ծառը, որի տակ նստեցին հանգստանալու...

Ահա էնտեղ էր, որ ասաւ.

—Ալի, ծարաւ եմ...

Ահա էն աղբիւրն էլ, որ ջուր խմեցին...

Ամէնը, ամենը կան, մենակ նա չը կայ...

Միւս օրը, երբ Համբօն անցնում էր լեռները՝ հեռուում երևաց իրենց գիւղը։

Գիւղից դուրս կանգնած սպասում էին Նանը, Զանին, Միկիչը, Մօսին, իսկ փոքրիկ Գալօն մօր գրկից կանչում էր.

—Ալի՛, ալի՛, էէ Գիքոր...

Հովհաննես Թումանյանի 125-ամյակին «Հովհաննես Թումանյան» բարեգործական ֆոնդը վերահրատարակում է «Մանկական գրադարան» մատենաշարը, որը բանաստեղծը հիմնել և հրատարակել է դարասկզբին։

Պատվեր՝ 372։ Տպաքանակ՝ 10000։

ՀՀ Կառավարությանն առընթեր հրատարակչական գործերի վարչության
«ՀԱԿՈԲ ՄԵՂԱՊԱՐՏ» ՏՊԱԳՐԱՏՈՒՆ։
Երևան-9, Տերյան, 91։

Սպոնսոր՝
ՄԵԼԻՆԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
(ՖՐԱՆՍԻԱ)

1909 № 6 1993